

ІСТОРИЧНІ І ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Видання Донецького національного
університету, історичний факультет

Засновано у 1999 р.

№ 1-2 (37-38), 2008
червень

ЗМІСТ

До ювілею П.В.Доброва

- В.П.Шевченко* ПЕТРУ ВАСИЛЬОВИЧУ ДОБРОВУ – 65.....9
- П. Чернега* НАРОДЖЕНИЙ У СЛАВЕТНОМУ ДОНЕЦЬКОМУ КРАЮ
(до 65-річчя від дня народження Петра Васильовича Доброва).....14
- А.Гедьо, О.Стяжкіна* «ФЕНОМЕН ДОБРОВА» АБО ВІТАННЯ В ЧОТИРИ РУКИ.....18
- А.В.Бредіхин, В.В.Задунайський, І.Я.Тодоров* ЖИТТЯ – ЦЕ І Є ІСТОРІЯ.....21
- С.Орехова, Т.Удалова, М.Бистра* ЛЮДИНА З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ.....23
- Міжнародна наукова конференція, присвячена 65-річчю
звільнення Донбасу від німецько-фашистських
загарбників**
- М.Є.Безпалов* СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....24
- А.В.Заблоцький* ОБРАЗ РАДЯНСЬКОЇ БОЙОВОЇ ТЕХНІКИ В ОФІЦІЙНІЙ
ПРОПАГАНДІ НАПЕРЕДОДНІ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1930-І РОКИ)...32
- О.М. Бут* ДО ПРОБЛЕМИ РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО
ФЕНОМЕНУ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ І ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ
ВІЙН.....37
- П.В. Добров, Я.С.Овчиннікова* УМОВИ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ ДОНБАСУ
В ПЕРШІЙ ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 1939-1942 рр.....45
- В.Є.Калашинікова* ІСТОРІКО – КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД
ОКУПАЦІЇ 1941-1943 РР. (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ, СТАЛІНСЬКОЇ ТА
ВОРОШИЛОВГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ).....52

<i>М.М. Чумак</i> РОЛЬ КУПЕЦЬКОГО КАПИТАЛУ В ТЕХНІЧНОМУ РОЗВИТКУ ЦУКРОВО-РАФІНАДНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (90-рр. XIX ст. – 1914 р.).....	223
<i>В.В. Гончаров</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОБЩИННОЇ ШКОЛИ ЄВРЕЇВ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (1861 – 1913 рр.).....	229
<i>С.А. Євсєєнко</i> СТАН ПОЧАТКОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВИТИ НА ТЕРИТОРІЯХ ЗАЙЦІВСЬКОЇ, ЗАЛІЗНЯНСЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ВОЛОСТЕЙ БАХМУТСЬКОГО ПОВІТУ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В КІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.....	235
<i>О.В. Сараєва</i> МЕДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ПОВІТУ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.).....	243
<i>В.М.Гедугова, Л.О.Крутова</i> ВПЛИВ М.П.ДРАГОМАНОВА НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ Л.УКРАЇНКИ.....	248
<i>В.В.Задунайський</i> ВПЛИВ ІМПЕРСЬКОЇ СПАДЩИНИ НА СТАНОВЛЕННЯ СТРУКТУР ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В 1917-1920 РР.....	252
<i>С.П.Лясковська</i> «СПЕКУЛЯЦІЯ» В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В 1918-1928 рр.....	258
<i>О.К. Міхєєва</i> НОВА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА 1920-Х РОКІВ У ПРОМИСЛОВОСТІ: НА МАТЕРІАЛАХ ДОНБАСУ.....	265
<i>О.В. Отземко</i> ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РОКІВ XX СТ. ТА РОЛЬ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ (НА МАТЕРІАЛАХ ДОНЕЦЬКОЇ ГУБЕРНІЇ).....	271
<i>К.В.Нікітенко</i> ДЕРЖАВНИЙ БАНК В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІДБУДОВИ ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ (1921-1923 рр.).....	278
<i>І.О. Кузенко</i> КУРОРТНА КАМΠΑНІЯ В ДОНБАСІ В ПЕРІОД НЕПУ.....	284
<i>Х.А. Кравчук</i> СТИПЕНДІЯ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТСТВА УСРР У 1920-ті рр.....	290
<i>Н.Г. Мальярчук</i> ГОЛОДОМОР 1932 – 1933 рр. В РОСІЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ РАЙОНАХ ДОНБАСУ.....	296
<i>С.М. Волкова</i> РОЛЬ МІСЬКИХ РАД ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У СТВОРЕННІ ТА РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В ПЕРІОД 1931 – 1936 рр. (на прикладі Горлівського району).....	303
<i>И.Е.Смирнова</i> БОЛЬШОЙ ТЕРРОР И НКВД: ТОЧКА ЗРЕНИЯ ИСПОЛНИТЕЛЕЙ.....	310

10. Ежегодник по сахарной промышленности Российской империи за 1914 – 1915 гг. – К., 1916. – С. 7 – 88.
11. Калініченко В.В., Олянич В.В., Пугач Є.П. Століття поступу. Нариси з історії цукрового комбінату ім. Леніна. Харків, 1999. – С. 14.
12. Гомоля Н. Купеческий талант, дворянское благородство //Контракты. – 2008. – 29 января. – С. 18.
13. Підраховано автором на основі: Волохов Л.Ф. Назв. праця. – С. 42 – 43.
14. Ежегодник по сахарной промышленности Российской империи за 1901 – 1902 год. – К., 1903, – С. 103.
15. Воблий К.Г. Нариси з історії російсько-української цукрово-бурякової промисловості. – К., 1930. – Т.2. – С. 176 – 177.
16. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). – Ф. 34, оп. 1, спр. 29, арк. 8.
17. Калініченко В.В., Олянич В.В., Пугач Є.П. Назв. праця. – С. 11 – 20.
18. ДАХО. – Ф. 51, оп. 1, спр. 152, арк. 121 – 130, 163 – 165, 181; ДАХО. – Ф. 127, оп. 1, спр. 9048, арк. 171.
19. Підраховано за даними: Ежегодник по сахарной промышленности Российской империи за 1912 – 1913 год. – К., 1914. – С. 8 – 45.
20. ДАХО. – Ф. 34, оп. 1, спр. 49, арк. 2.
21. Центральний державний історичний архів України (ЦДАУ). – Ф. 730, оп. 1, спр. 202, арк. 11.
22. Ежегодник по сахарной промышленности Российской империи за 1896 – 1897 гг. – К., 1898. – С. 70.
23. Державний архів Сумської області (далі ДАСО). – Ф. 354, оп. 1, спр. 23, арк. 15.
24. ДАСО. – Ф. 2362, оп. 1, спр. 4, арк. 2 – 3.
25. Харьковский календарь на 1898 год. Харьков, 1898. – С. 110.
26. Перечень фабрик и заводов. – СПб., 1897. – С. 946 – 947.
27. Статистический справочник Харьковской губернии. – Харьков, 1901. – С. 55 – 57.
28. Михайловский рафинадный завод товарищества братьев Терещенко. Описание завода и работы. – Варшава, 1913. – С. 3 – 4.

Надійшла до редакції 12.05.2008 р.

ББК 63.3 (4УКР)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОБЩИННОЇ ШКОЛИ ЄВРЕЇВ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (1861 – 1913 рр.)

В.В. Гончаров

Модернізація сучасної української держави змушує суспільні інститути до швидкої зміни своїх функцій, до їх адаптації до нових умов. Однією з найважливіших складових успішного переходу є так званий «людський фактор», тобто поява Нової людини, яка і здійснює модернізацію. А ця обставина змушує приділяти велику увагу інститутам виховання й освіти підростаючого покоління, майбутнього країни. Вивчення накопиченого досвіду в даній сфері людського буття допоможе застосувати його в сучасній ситуації будівництва незалежної держави й уникнути помилок минулого. Показовим прикладом може служити досвід стрімкої модернізації єврейських суспільних інститутів в Україні наприкінці ХІХ – початку ХХ століть.

На початок буржуазних перетворень у Російській імперії євреї становили закриту від зовнішніх впливів систему. Стабільність цього формування забезпечували національна релігія, окрема система управління і культивування сімейних цінностей. Окрім сім'ї та синагоги як неформальних інститутів, що брали участь у формуванні особистості традиційного єврейського суспільства громади, велику роль відігравали формальні виховні заклади - талмуд-тора, хедер та ешива. Ізраїльський історик Я. Кац підкреслює, що «у традиційному єврейському суспільстві, ідеалом якого було збереження релігійної традиції у всій її цілісності, інститути освіти були призначені для збереження традиційних цінностей і передачі їх новому поколінню» [1]. Дійсно, практика юдаїзму з усіма її міцвот (івр. «заповіді») вимагає насамперед знання, а вивчення Тори дорівнюється єврейським законом до найвищої заповіді [2]. Тому важливим є питання про особливості єврейської системи освіти, що формалізували єврейське виховання. Проте, незважаючи на важливість єврейських інститутів освіти у справі збереження традиційних цінностей, процеси модернізації єврейської громади вплинули й на них. Трансформація національної єврейської школи стала дзеркалом, в якому рельєфно відбилися процеси модернізації всього способу життя євреїв України кінця XIX – початку XX століття. Ця обставина змушує звернути особливу увагу на вивчення системи єврейської освіти.

Мета даної статті полягає у висвітленні й аналізі розвитку системи національної освіти єврейської громади в контексті модернізації Російської імперії наприкінці XIX – початку XX століття.

Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення таких завдань:

- розкрити вплив процесів модернізації єврейської громади регіону на розвиток її системи виховання й освіти;
- окреслити питання організації та функціонування системи єврейської освіти в регіоні.

Над окремими аспектами даної теми працювали як вітчизняні, так і зарубіжні історики. Представники вітчизняної історіографії Н. Бакуліна [3], А.Е. Подольський [4] і І.В. Пуха [5] розкрили структуру національної освіти євреїв, її роль у полікультурному просторі України. Дослідниця з Англії С.М. Пілкінгтон [6] й американський науковець М. Фішбейн [7] у своїх роботах подають лише загальне уявлення про єврейську релігію і культуру. Проте спеціальних праць за даною проблематикою, на жаль, серед опрацьованої нами літератури зафіксовано не було, що зумовлює актуальність та необхідність висвітлення даної проблеми.

В основу статті покладено опубліковані і архівні джерела (Державний архів Російської Федерації, Центральний архів історії єврейського народу (Єрусалим, Ізраїль)). Це, насамперед, матеріали статистики, діловодні документи (звіти та доповіді державних і єврейських товариств), релігійно-довідкова література.

Зрозуміло, що в межах цієї штудії неможливо охопити увесь комплекс поставленої проблеми, тому зупинимося лише на змінах у початковій єврейській школі для бідних – талмуд-торі. У такій школі зміни помітніші, беручи до уваги зміст назви «Талмуд-тора» (у перекладі з івриту «вивчення Тори (Біблії)»). Інакше кажучи, якщо перетворення відбувалися в самому процесі пізнання сакральних знань, який був сформований поколіннями, у цьому свята святих традиційного суспільства, то це є одним з важливіших показників бурхливих змін у єврейській громаді того періоду.

Талмуд-тори можна було відкрити завдяки клопотанням міщанських громад, товариств допомоги бідним, духовного правління або господарського комітету при

єврейських молитовних справах. Рішення даних єврейських громадських організацій фіксувалося в міській або міщанській управі і подавалося разом із проханням на ім'я директора народних училищ [8]. Внутрішня організація талмуд-тори визначалася статутом, який затверджувався піклувальником навчального округу.

Якщо в рішенні вказувалася мета заснування талмуд-тори – навчання дітей бідних батьків російській мові і закону єврейської віри, то в проханні вказувалися мотиви даного рішення (недостатність загальноосвітніх єврейських просвітницьких закладів, кількість дітей, що залишилися поза школою, особливості місцевих умов тощо) і джерела утримання талмуд-тори (субсидії з сум коробкового збору, річні внески, одночасні пожертвування тощо) [9].

У 1870 році у місті Маріуполь відкрилася талмуд-тора, фундаторами якої були колишній діяч Маріупольської єврейської громади М.А. Огуз і рабин Дін. Традиційно основними предметами у талмуд-торі були єврейська мова, Біблія (Тора), але вже з'явилися й нові дисципліни – російська мова і початкова арифметика. Класи школи розміщувалися у приміщенні другого молитовного будинку. Завідувачем нової школи був призначений громадський рабин Грунін. У штаті було два вчителі: викладач «закону єврейської віри» і вчитель російської мови. Платня їм була призначена у розмірі 600 карбованців і 540 карбованців відповідно. На громадських засадах було ще чотири вчителі.

Навчання в такій школі було платним, що безумовно суперечило самій ідеї талмуд-тори як школи для бідних. Залежно від прибутків батьків, плата за навчання стягалася розміром від 5 до 10 карбованців з кожного учня. Для дітей з найбідніших сімей на пожертви, які збиралися щорічно членами піклувальної Ради, купувалися одяг і взуття. Навчання в цій школі, незважаючи на досить високу плату, було престижним. Як видно, батьків не лякала ні плата за навчання, ні викладання російською мовою. Так, якщо в 1870 році в ній навчалося 20 дітей, то через 20 років у 1891 році вже 80 дітей [10].

І все ж головним показником реформування початкової школи був не відхід від традиційної талмуд-тори з її хедерним характером, а усвідомлення самими членами громади необхідності реформування системи національної освіти.

У 1880 році ініціатори створення товариства «Початкова освіта і ремесло», молоді євреї-інтелігенти Катеринослава, звернулися до уряду з проханням дати їм дозвіл на заснування єврейського училища з ремісничим відділенням і приєднанням до нього талмуд-тори. Цей проект був відхилений міністром внутрішніх справ [11].

У 1884 році лідери єврейської громади Катеринослава здійснили ще одну спробу. Але тепер, пам'ятаючи про невдачу з відкриттям училища, вони вирішили звернутися до вже перевіреної в інших містах (Одеса, Херсон та ін.) форми організації ремісничої освіти – відкриття ремісничого відділення при талмуд-торі. Проте, незважаючи на багаторазові звертання з даним проханням у різноманітні інстанції, дозвіл піклувальника Одеського навчального округу на відкриття ремісничого відділення було отримано лише у 1890 році. У 1894 році воно було закрито через відсутність коштів. За дошкульним зауваженням ізраїльського історика М. Поліщука, «певно, піклувальники талмуд-тори схилилися на користь традиційних форм підготовки ремісників (тобто у ремісничих класах державних училищ – В.Г.)» [12].

Через два роки, у жовтні 1896 року, фінансування відновилося в повному обсязі і було знову відкрито ремісниче відділення при головній талмуд-торі, а ще через рік було відкрито відділення талмуд-тори у віддаленій частині

Катеринослава – Новопланному. Відповідно до такого розширення Піклувальною Радою було схвалено рішення щодо збільшення витрат вдвічі – з 7 тисяч до 14 тисяч карбованців [13]. Результатом реформування талмуд-тори було значне збільшення кількості учнів [14].

Важливим наслідком реформування громадської єврейської школи в регіоні стала поява в ній жінки. Це явище викликало бурхливий захват у прогресивній єврейській пресі: «... ми помічаємо в громадських талмуд-торах тенденцію до все більшої й більшої демократизації ... На південному заході і півдні піклувальні ради талмуд-тор охоче стали користуватися послугами вчительок для викладання хлопчикам загальноосвітніх предметів» [15].

Єврейська традиція висувала особливі вимоги до вчителя. У Талмуді записано, що «благоговіння перед учителем повинно бути схожим на благоговіння перед Богом» [16]. Безумовно, що в традиційному суспільстві, де за ідеал вважався чоловік-талмудист, а жінка була звільнена від обов'язкового вивчення Галахи, жінка-вчитель не могла бути авторитетом для хлопчиків-учнів. Тому на вчительські посади громада не призначала жінок, а втім неодружених чоловіків теж (призначення на посади наставників людей несімейних вважалося неприпустимим відносно моралі) [17].

Зважаючи на практичну відсутність традиційної жіночої освіти, відвідування хедера було не правилом, а рідкісним винятком. Є дані 1894 року відносно лише 4 дівчат, які відвідували хедер. Проте до загальних навчальних закладів дівчат відпускали легше, ніж хлопців. У гімназіях Катеринославської губернії за даними на 1881 рік серед учениць відсоток єврейок досягав 26%, у прогімназіях - 28%, у реальних училищах - 22% [18].

У науковій літературі вже були спроби дати пояснення цьому феномену. По-перше, на жінок не покладалися які-небудь серйозні релігійні обов'язки, тому за Талмуд саджати їх не було сенсу [19]. У духовному плані жінка вважалася за істоту, яку ведуть, а не яка веде, тому, як вважає ізраїльський історик Ш. Штампфер, всі огріхи світського виховання і вільнодумство, що прищеплювалося в гімназії, могли бути виправлені сімейним життям, шлюбом із чоловіком, який одержав належне релігійне виховання [20]. По-друге, вважає той же ізраїльський вчений, збільшення віку тих, хто вступав до шлюбу, на кінець XIX століття призвело до появи цілої категорії дівчат-підлітків із забезпечених сімей, яким необхідно було чимось зайнятися до заміжжя. Жіночий час цінувався менше, тому його можна було витратити і на такі дрібниці, як відвідування державної школи [21]. Погоджуючись з думкою авторитетного історика, можна додати, що, по-третє, це суто регіональні особливості, серед яких на першому місці є промислова спрямованість досліджуваного регіону. Кількість учениць реальних училищ Катеринославської губернії на 8% було більше, ніж у реальних училищах Бессарабської губернії, і на 9% – Херсонської губернії (без міста Одеса) [22].

Жінка, яка одержала світську освіту, відкривала для себе іншу, європейську систему цінностей. «Один раз узявшись за цю роботу, вони, завдяки кращій підготовці і вищому моральному розвитку, внесли до своїх шкіл і найкращі педагогічні прийоми, і більшу кількість знань, і, що найважливіше, більше любові й ідейної відданості своїй просвітницькій справі», – відзначали джерела роль єврейок-вчительок [23].

На 1911 рік кількість жінок-вчителів у деяких школах, які знаходилися на утриманні громади, навіть перевищила кількість чоловіків (див. таблицю).

Таблиця

Розподіл вчителів у єврейських громадських школах Катеринославської губернії за статевим принципом (за даними 1911 року) [24].

Стать вчителя	Розподіл вчителів по повітам та училищам															
	Олександрівський повіт		Бахмутський повіт		Верхньодні- провський повіт		Катерино- славський повіт		Маріупольський повіт		Новомосковський повіт		Павлоградський повіт		Слов'яносерб- ський повіт	
	1 міське	11 сільських	2 міських	1 сільське	Не було	Не було	8 міських	Не було	2 міських	7 сільських	1 міське	Не було	Не було	2 сільських	1 міське	1 сільське
Чол.	2	15	2	3	-	-	14	-	2	14	2	-	-	2	1	2
Жін.	1	2	10	-	-	-	22	-	4	-	-	-	-	2	2	-

Дані таблиці вказують на нерівнозначність єврейської громади Катеринославської губернії. Перевага жінок-вчителів у міських училищах і практична відсутність їх у сільських закладах свідчить про те, що елементи загальноєвропейської культури легше проникали до міських громад, особливо до тих, які були більше урбанізовані та капіталізовані (Бахмутська та Катеринославська громади). Сільська ж громада навіть через півстоліття індустріалізації залишалася відданою традиції (єврейські сільськогосподарські колонії Олександрівського і Маріупольського повітів) [25].

Таким чином, слід зазначити, що нові економічні реалії вимагали й нових підходів у системі освіти, у тому числі й національної. З кінця XIX століття відбувається адаптація традиційних інститутів виховання й освіти до буржуазного характеру економічної системи імперії. Основною ознакою модернізації цих соціальних інститутів був синтез релігійних форм і методів із світськими. Духовне керівництво єврейської громади регіону (М.А. Огуз, рабин Дін та інші) усвідомило необхідність змін у національній освіті, запропонувало істотні зміни у громадській школі, спрямовані на кращу професійну підготовку, вивчення російської мови, світських дисциплін.

Подальше дослідження передбачається присвятити впливу модернізаційних процесів на початкову єврейську школу для хлопчиків – хедер.

РЕЗЮМЕ

У статті розглядаються питання, пов'язані з деякими аспектами модернізації (змінами в системі виховання й утворення) традиційного єврейського суспільства України протягом 1861 – 1913 рр. З'ясовано, що введення загальноосвітніх і спеціальних предметів, що припускали навчання професійним навичкам, у курс традиційної талмуда-тори, збільшення ролі жінки та її активна участь у змінах національної школи – усе це є показником модернізації єврейської громади Російської імперії, що мала місце в кінці XX – початку XX ст.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с некоторыми аспектами модернизации (изменениями в системе воспитания и образования) традиционного еврейского общества Украины на протяжении 1861 - 1913 гг. Выяснено, что введение общеобразовательных и спецпредметов, предполагавших обучение профессиональным навыкам, в курс традиционной талмуд-торы, увеличение роли женщины и ее активное участие в изменениях национальной школы – все это является показателем модернизации еврейской общины Российской империи, имевшей место в к.ХХ – н. ХХ вв.

SUMMARY

In this paper the problem of Jewish primary school in the Russian Empire at the end of the XIX-th and the beginning of the XX-th centuries is considered.

The investigation is that not only the external manifestations of the Jewish activity have been considered but also an attempt to clarify the inner sense of this activity (changes in upbringing and education) has been done. These changes, caused by influence of religious and historical traditions, revealed the transition of the regional Jewish community from traditional to industrial society.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Цит. за: Турнянски Х., Новерштерн А. Язык и литература // Главы из истории и культуры евреев Восточной Европы. - Тель-Авив: Изд-во Открытого унив-та Израиля. - С. 25-26.
2. Пилкингтон С. Иудаизм. - Москва: ФАИР-ПРЕСС, 1998. - 400 с.; Телушкин Й. Еврейский мир. Важнейшие знания о еврейском народе, его истории и религии. - Москва: Лехаим, 1998. - 575 с.
3. Бакулина Н. Єврейська освіта в Україні: проблеми, тенденції, розвиток // Збірник наукових праць: "Штетл" як феномен єврейської історії. Матеріали конференції. 30 серпня – 3 вересня 1998 р.- К., 1999.- С. 356-363.
4. Подольський А. Місце єврейської освіти в полікультурному просторі України // Етнічна історія народів Європи: Національні меншини. Етноархеологія: Збірник наукових праць. - К.: Стилос, 1999. - С. 66-74.
5. Пуха І.В. Єврейські школи на Запоріжжя // Єврейське населення півдня України: історія та сучасність. Тези до наукової конференції. 19-20 листопада 1992 р.- Запоріжжя, 1992.- С.49-51; Пуха І.В. Єврейські школи на Запоріжжі (сер. ХІХ- поч. ХХ ст.) // Єврейське населення півдня України: дослідження і документи. Вип. 1. - Запоріжжя, 1994. - С. 13-17.
6. Пилкингтон С.М. Иудаизм...
7. Фишбейн М. Религиозные традиции иудаизма // Религиозные традиции мира. В двух томах. Том 1.- М.: КРОН-ПРЕСС, 1996.- С. 472-564.
8. Начальные еврейские школы и библиотеки (способы их открытия). - СПб.: Типо-литография И.Лурье и К^о, 1902.
9. Там само.
10. Мариуполь и его окрестности. Отчет об учебных экскурсиях Мариупольской Александровской гимназии.- Мариуполь, 1892. - С. 277.
11. Полищук Михаил, Евреи Одессы и Новороссии (социально-политическая история евреев Одессы и других городов Новороссии 1881-1904), Иерусалим-Москва: Гешарим, 2002. - С. 164.
12. Там само. - С. 165.

13. Отчет Попечительного Совета Екатеринославской «Талмуд-Торы» за период времени от 12 октября 1896 года по 1-е ноября 1899 года, Екатеринослав: тип-фия П.М. Ротенберга, 1900. - С. 3.
14. Там само - С. 3-7.
15. Рабинович С. Образование евреев в России // Еврейская школа. Ежемесячный журнал.-СПб.- 1904, ноябрь. - С. 25 – 26.
16. Паперна А.И. О хедерах вообще и о хедерах города Плоцка в особенности. - Плоцк: тип-фия губернского правления, 1884. - С. 9.
17. Там само.
18. The Central Archives for the History of the Jewish People (Jerusalem, Israel) – Центральный архів історії єврейського народу (Єрусалим, Ізраїль), далі – ЦАІЄН, Ru 409.
19. Державний архів Російської Федерації, ф. 9533, оп. 1, спр. 6, арк. 4.
20. Штампфер Ш. Дифференциация по половому принципу и женское еврейское образование в Восточной Европе в XIX веке // Еврейское образование. - №2. - 2001. - С. 136.
21. Там само.
22. ЦАІЄН, Ru 409.
23. Рабинович С. Образование евреев в России... - С. 26.
24. Складено за: Однодневная перепись начальных школ в Империи, произведенная 18 января 1911 г. Вып. 4, ч. 1. Одесский учебный округ. Губернии: Бессарабская, Таврическая, Херсонская и Екатеринославская.- Петроград, 1914. - С. 36 – 41.
25. Детальніше про сільські та міські єврейські громади див.: Гончаров В.В. Еврейские местечки Юго-Восточной Украины XIX –н.ХХ в.в: социально-экономический аспект // Sztetl – Wspólne Dziedzictwo. Szkice z dziejów ludności żydowskiej Europy Środkowo-Wschodniej. – Białystok: Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku, 2003. - S. 110-120; Гончаров В.В. Роль еврейской сельскохозяйственной колонизации в формировании еврейской общины Юго-Восточной Украины (XIX в.) // XI Ежегодная Международная междисциплинарная конференция по иудаике. Секция: История евреев в Российской империи; История евреев в СССР. Тезисы. - М., 2004. - С. 3-4.

Надійшла до редакції 19.04.2008 р.

ББК Т-3 (Укр-4Дон) 52-41

СТАН ПОЧАТКОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НА ТЕРИТОРІЯХ ЗАЙЦІВСЬКОЇ, ЗАЛІЗНЯНСЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ВОЛОСТЕЙ БАХМУТСЬКОГО ПОВІТУ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

С.А. Євсєнко

Останні роки в незалежній Україні триває пошук оптимальної моделі соціально-економічного розвитку, але все більш очевидним стає те, що її створення неможливе без звертання до минулого і це потребує багатобічного, глибокого та неупередженого вивчення фактів і процесів, що дозволить нам осмислити власний вітчизняний досвід. У сучасній історичній науці зростає увага до регіональних досліджень. Однією із її складових є вивчення соціально-економічних питань в історії окремих міст. До них можна віднести і розвиток освіти в провінційних населених пунктах українських

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ІСТОРИЧНІ І ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ВИДАННЯ ДОНЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ,
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

№1-2 (37-38) 2008

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор П.В. Добров доктор історичних наук, професор, Заслужений працівник освіти України

Відповідальний секретар В.М.Нікольський доктор історичних наук, професор

Члени редколегії: Безпалов М.Є., доктор історичних наук, професор, Єрхов Г.П., доктор історичних наук, професор, Кранівін О.В., доктор історичних наук, професор, Лихолобова З.Г., доктор історичних наук, професор, Пірко В.О., доктор історичних наук, професор, Примуш М.В. доктор політичних наук, професор, Стяжкіна О.В., доктор історичних наук, професор.

Підписано до друку 2 липня 2008 р. Формат 60x84/8. Папір типографський. Офсетний друк. Умови друк. арк. 56.52. Тираж 300 прим. Замовлення № 084.
